

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Ivan Kohout

**Textová a gramatická analýza
vybraných pasáží knihy Zohar**

**Textual and Grammatical Analysis of
Selected Passages from the Book of Zohar**

Autoreferát disertační práce

Praha, 2012

Předkladatel disertační práce: ThDr. Ivan Kohout

Doktorský studijní program: Teologie

Studijní obor: Judaistika

Školitel: doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Oponenti disertační práce:

.....

.....

.....

Obhajoba disertační práce se koná dne.....

v.....na.....

.....

.....

před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise byl jmenován

.....

Předseda Děkan

oborové rady: fakulty:

UK v Praze HTF

UK v Praze HTF

1. Úvod

Kniha *Zohar*; aramejsky psané dílo 13. a počátku 14. století, kabalisty připisované postavě rabi Šim'ona bar Jochaje, je centrálním spisem teosofické formy židovské mystiky, pilířem, který se stal oporou mystické kreativity v podobě luriánské kabaly, jež byla po dobu několika staletí dominantním směrem židovského myšlení. Z luriánské kabaly vyrůstá i poslední vývojová fáze židovské mystiky, i.e. současný chasidismus¹, jenž v reinterpretované podobě přijal i základní teze luriánské kabaly². Bez studia této knihy se proto zevrubné bádání na poli židovské mystiky obejít nemůže. Předestřenou úvahu implicitně obsahují i rabínská doporučení, která motivují k četbě knihy *Zohar*; bez ohledu na znalost aramejštiny a porozumění vlastnímu textu. Samotnému jazyku knihy *Zohar* je přisuzována očištná moc, která působí i bez jakékoli vztaženosti čtenáře k obsahu knihy.³ Takto vylíčené konsekvence vysokého mínění o knize *Zohar*; jež hraničí

1 SADEK, Vladimír. *Židovská mystika*. 1. vyd. Praha: Fra, 2003. 220 s. ISBN 80-86603-05-9. s. 171.

2 Viz IDEL, Moše. *Kabala: Nové pohledy*. 1. vyd. Přel. D. Biernot. Praha: Vyšehrad, 2004. 445 s. ISBN 80-7021-663-8. s. 86-89.

3 Viz PAPARACH, Me'ir. *Sefer Or Cadikim v^e-Derech Se'uda*. [online]. Ja'akov Weider, 1942. 166 s. Dostupné <http://hebrewbooks.org/31295> [cit. 2012-05-06] 16b. Viz také PAPO, Eli'ezer. *Pele Jo'ec: Chelek I*. [online]. Jerušalajim, 1903. 172 s. Dostupné z: <http://hebrewbooks.org/14115> [cit. 2012-05-06]. 57a. Podobnou praktikou je i tzv. "Zohar scanning", tedy sledování aramejského textu prstem, doporučované organizací *Kabbalah Centre*.

s deifikací literárního díla, mají pitoreskní charakter a snižují teosofický spis na úroveň amuletu, na druhou stranu však dokládají povědomí o hluboké souvislosti pseudoepigrafického díla, nejen s pozdějšími vývojovými fázemi kabaly, ale i s mystickými proudy knize *Zohar* časově předcházejícími. Celá kniha pochopitelně není produktem jednotlivce, spíše můžeme hovořit o krystalizaci představ, nacházejících se ve starších dílech židovské mystiky. Uchopení těchto témat, originalita jejich zpracování, rozvinutí a zavedení nových konceptů však daly vzniknout dílu, které svým významem veškeré starší literární památky zastínilo. Autor, volně komentující jednotlivé týdenní oddíly Tóry, tzv. „*parašijot*“, vytvořil komplexní mystický systém, jehož jádrem je popis vnitřního života B-ha, vylíčeného jako interakce ohnisek B-ží energie, tzv. „*s'efirot*“. Zájem, který kniha vyvolala, následně vyústil ve vznik luriánské kabaly a objemné literatury knihu *Zohar* komentující. Kniha však nebyla vždy oceňována stejnou měrou, mnohdy byla i s odporem zavrhována. K její „*ambivalentní rekanonizaci*“, došlo koncem 19. století.⁴ V souvislosti s rekanonizací se kniha stala předmětem vědeckého zájmu.

4 HUSS, Boaz. Admiration and Disgust: The Ambivalent Re-Canonization of the Zohar in the Modern Period. [online]. In: KREISEL, Howard. *Study and Knowledge in Jewish Thought*. Negev: Ben-Gurion University of the Negev Press, 2006, s. 203-237. ISBN 978-9653429093. Dostupné z: <http://hsf.bgu.ac.il/cjt/files/Knowledge/Huss.pdf> [cit. 2012-05-06].

Mezi významné badatele na poli knihy *Zohar* patří Gershom Scholem, zakladatel vědeckého studia židovské mystiky, Scholemův žák Ješajahu Tišbi, Menahem Zevi Kaddari, Jeuda Liebes, Moše Idel, Elliot R. Wolfson, Boaz Huss, Ronit Meroz, Daniel Abrams a Daniel Matt. V České republice se knihou *Zohar* zabýval profesor Vladimír Sadek. Obecným cílem této práce je na snahu profesora Vladimíra Sadka navázat a seznámit s knihou *Zohar* českou akademickou veřejnost. Aktuálnost práce pak spočívá zejména ve zpracování základních témat knihy *Zohar*, jejichž prezentace není zkreslena synkrezí s jinými myšlenkovými směry. Kniha *Zohar* není homogenním dílem, bibliograficky se ze skládá ze tří částí, ze základního komentáře, ze *Zohar Chadaš* a pozdních dodatků *Raja Mehemna* a *Tikunej Zohar*. První edice byly publikovány v letech 1558-1560 dvěma lombardskými tiskárnami.

1.1. Autorství knihy *Zohar*

První vědecké články o knize *Zohar* publikují představitelé *Wissenschaft des Judentums*. Přelomem se staly však až Scholemovy teze. Gershom Scholem, navazující na práci Heinricha Graetze⁵, provedl lingvistickou a obsahovou analýzu

⁵ Viz GRAETZ, Heinrich. *History of the Jews: Vol. 4*. [online]. Philadelphia: Jewish Publication Society of America, 1894. 743 s. Dostupné z:

zoharického korpusu a usoudil, že autorem převážné většiny textu je skutečně rabi Moše de-Le'on, s jehož osobou bylo ostatně autorství knihy *Zohar* spojováno již během jeho života. K tomuto názoru Scholema přivedl zejména charakter zoharické aramejštiny, topografické a chronologické chyby, dobře patrný vliv Maimonodovy filosofie, paralely mezi knihou *Zohar* a hebrejskými spisy rabi Moše de-Le'ona aj. Rabi Moše de-Le'on se knihou *Zohar* snažil připravit cestu pro přijetí jeho hebrejských nepseudoepigrafických děl. *Midraš ha-Ne'elem*, nejstarší hebrejsko-aramejský zoharický spis, vznikl kolem roku 1280, ostatní spisy v letech 1280-1286. Části *Raja Mehemna* a *Tikunej Zohar* pocházejí od jiné osoby z přelomu 13. a 14. stol. a jsou pokusem o napodobení „skutečného Zoharu“.⁶ Tyto argumenty dále rozpracoval Ješajahu Tišbi, jenž Scholemovy závěry obecně hájí.⁷

V akademických kruzích jsou v dnešní době přijímány pouze úsudky o dataci a autorství pozdějších dodatků. Současnosti dominuje tendence počet autorů základní části knihy *Zohar*

<http://archive.org/details/historyofje04grae> [cit. 2012-05-06]. s. 10-22.

6 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. USA: Schocken Books, 1995. 460 s. ISBN 0-8052-1042-3. Reprinted from the third revised edition (1961). s. 156-204.

7 TISHBI, Isaiah; LACHOWER, Fischel. *The Wisdom of the Zohar: Volume I*. Transl. David Goldstein. Oxford: Alden Press, 1991. 443 s. ISBN 0-19-710043-0. s. 1-126. K otázce chronologie spisů Moše de-Le'ona viz s. 94-96.

rozšířit. Takto se vyjadřuje Jehuda Liebes, jenž se domnívá, že na vzniku knihy se podíleli i další současníci rabi Moše de-Le'ona, jistý „mystický kroužek“. Hlavní roli v této skupině přisuzuje rabi Moše de-Le'onovi, který měl sepsat většinu knihy *Zohar*, ne však dílo celé, neboť síla imaginace do něj vložené, schopnosti rabi Moše de-Le'ona přesahovala. Do skupiny, která se na vzniku podílela, patří dle jeho přesvědčení tyto osoby: rabi Bachja ben Ašer, rabi Josef ben Šalom Aškenazi ha-Aroch, rabi Josef Gikatila, rabi Josef z Hamadanu a rabi David ben Jehuda he-Chasid. Správnost své teorie dokazuje Jehuda Liebes citacemi z děl výše zmíněných rabínů, které se zdají být zdrojem některých pasáží současné podoby knihy. Poukazuje také na nedůsledné citace knihy *Zohar* v hebrejských spisech rabi Moše de-Le'ona. *Midraš ha-Ne'elem* neshledává být dílem pocházejícím z jeho pera a z intertextuálních důvodů ani *Idrot a Sifra di-C'eni'uta*.⁸

Teorii kolektivního autorství ve svých článcích prosazuje také Ronit Meroz. Ve dvanáct let starém příspěvku rozděluje své argumenty do tří skupin: „*textové*“, „*literární*“ a „*historické*“. Do první kategorie patří vnitřní rozporuplnost knihy *Zohar*, kterou považuje za důkaz jistého nesouladu mezi názory osob onoho kabalistického kruhu, dále poukazuje na interní komentáře, tedy

8 LIEBES, Yehuda. *Studies in the Zohar*. Albany: State University of New York Press, 1993. 262 s. ISBN 0-7914-1189-3, ISBN 07914-1190-7. s. 85-138.

na místa, kde zoharický text komentuje jinou zoharickou pasáž, a na příběhy, které se v knize objevují ve více verzích a nesou stopy redakce. Do druhé skupiny argumentů řadí mnohost literárních stylů, opakování narativních a homiletických motivů a literární fikci, jejímž centrem je rabi Šim'on bar Jochaj a skupina jeho studentů, která v nás vyvolává pokušení ztotožnit některé hrdiny knihy s osobami, působícími ve Španělsku 13. století. Cituje i podobnou literární fikci, již najdeme v díle *Mašal ha-Kadmoni*, sepsaném rabi Jicchakem ibn Abu Sahulou, který se s Moše de-Le'onem nepochybně znal, neboť žil ve stejné době a ve stejném městě. Zmiňuje se i o podobném historickém společenství, působícím v Kastilii a Aragonii.⁹ V dalším článku se Ronit Meroz zabývá tzv. „*bilingvální jednotkou*“, jež obsahuje homilii k Exodu a Písni písní. O „*jednotce*“ referuje také jako o „*Midraši rabi Jicchaka*“. Jde o kompozici, která se v manuskriptech vyskytuje jak hebrejsky, tak aramejsky. Aramejskou verzi pak Ronit Meroz považuje za překlad původní hebrejské, především proto, že aramejská se vyskytuje ve více verzích. Obsahem je zejména teurgická tematika. Text Ronit Meroz datuje do 11. století a jeho vznik klade do *Erec Jisra'el*, či do Egypta.¹⁰

9 MEROZ, Ronit. Zoharic Narratives and Their Adaptations. *Hispania Judaica Bulletin : Articles, Reviews, Bibliography and Manuscripts on Sefarad*. 2000, 3, s. 3-63. s. 1-17.

10 MEROZ, Ronit. The Middle Eastern Origins of Kabbalah. *The Journal for the Study of Sephardic and Mizrahi Jewry*. Feb. 2007, vol. 1, iss. 1, s. 39-56

V nedávné době se objevila i extrémnější interpretace otázky autorství knihy *Zohar*. Daniel Abrams tvrdí, že kniha *Zohar* ve skutečnosti žádnou knihou není. Původně mělo jít o mnoho manuskriptů, které byly šířeny nezávisle na sobě a idea „*Zohar*“, jako jedné knihy, se objevila až v 16. století, kdy byly manuskripty zkompileovány a vytištěny. Dle Abramsova názoru nemůžeme hovořit ani o „*autorovi knihy Zohar*“, neboť pojem „*autor*“ je moderní konstrukt.¹¹

Autor této dizertační práce se s jistou rezervovaností přiklání k názoru Jehudy Liebes. Jehuda Liebes věrohodně prokázal, že v některých ohledech byl Moše de-Le'on ovlivněn díly svých současníků, se kterými do určité míry evidentně spolupracoval. Článek Ronit Meroz z roku 2000 teorii potvrzuje. V základní části knihy *Zohar* vskutku najdeme mnoho kontradikcí. Základní část na druhou stranu neoplývá jazykovou různorodostí.¹² Předpokládám tedy, že Moše de-Le'on byl nejen ústřední postavou skupiny, jejíž existenci nastínil Jehuda Liebes, ale i jejím zapisovatelem, přičemž zaznamenával i názory kolegů, se kterými nemusel vnitřně souhlasit. *Idra Raba*, *Idra Zuta* a *Sifra' di-Ce'ni'uta* jsou pak pravděpodobně výtvozem jiné osoby. Jinému

11 ABRAMS, Daniel. The Invention of the Zohar as a Book : On the Assumptions and Expectations of the Kabbalists and Modern Scholars. *Kabbalah*. 2009, 19, s. 7-142. ISSN 1-933379-13-8.

12 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. s. 166.

autorovi připisuje Jehuda Liebes i *Midraš ha-Ne'elam*, v tomto ohledu však jeho argumenty nepovažuji za přesvědčivé. Domnívám se, že v případě *Midraš ha-Ne'elam* je třeba přidržet se Scholemova stanoviska.

1.2. Aramejšťina knihy *Zohar*

Mezi představitele hnutí *Wissenschaft des Judentums*, kteří se ve svých pracích zabývali povahou zoharické aramejšťiny, patří Samuel David Luzzato a Heinrich Graetz. Dle Luzzatovy charakteristiky je zoharická aramejšťina směsicí dialektů všech děl tradiční literatury.¹³ Heinrich Graetz hodnotí obsah knihy *Zohar* jako „*zmatený a chaotický, jak formou, tak vnějším oděvem*“.¹⁴ Poznatky o zoharické aramejšťině prohloubily studie Gershoma Scholema, Ješajahu Tišbiho, Menahema Zevi Kaddariho a Jehudy Liebes. Stejně tak, jako je tomu u otázky autorství knihy *Zohar*, dochází ke korekci Scholemových závěrů.

Gershom Scholem zoharické aramejšťině věnoval šest stránek své přelomové monografie. Nejde tedy o studii komplexní, jde spíše o popis vybraných jevů. Aramejšťina knihy *Zohar* je

13 LUZZATO, Samuel David. *Viku'ach al Chochmat ha-Kabala*. [online]. Goricia, 1852. 137 s. Dostupné z: <http://www.seforimonline.org/unsorted/ויכוח על חכמת הקבלה.pdf> [cit. 2012-05-03]. s. 113-114.

14 GRAETZ, Heinrich. *History of the Jews: Vol 4*. s. 14.

umělým jazykem, jehož uživatel znal aramejštinu pouze prostřednictvím omezeného množství židovských aramejských literárních památek. Aramejštinou knihy *Zohar* prosvítá středověká hebrejšтина, Gershom Scholem proto hovoří o „hebrejštině v aramejském hávu“. Jazyk knihy *Zohar* je uniformní a ve své podstatě je směsí aramejštiny *TgO*.¹⁵ a babylónského Talmudu, přičemž preferovány jsou formy *TgO*., jenž autor považoval za reprezentativní vzorek palestinské aramejštiny kolem roku 100 ol. Jeruzalémský *Talmud* aramejštinu knihy *Zohar* téměř neovlivnil. Na některých místech dle Gershoma Scholema čerpá autor i z *TgJer*.¹⁶ Aramejšтина knihy *Zohar* je tak výsledkem „jazykového eklekticismu“. Gerschom Scholem dále upozorňuje na užití slovesných kořenů kmene *pe'al* v konjugacích *pa'el*, či *af'el*. Za nejčastější případ takového jevu považuje Scholem užití slovesného tvaru אוליפנא (*olifna*)¹⁷, tedy formy kmene *af'el* od kořene אלה/אלף (*alef, alaf*) s významem „naučil jsem se“, se kterým se slovesný kořen realizuje v kmeni *pe'al*. Dále jde o chybnou realizaci kořenů v konjugaci *itpa'al*, začínajících na sykavku, např. אצדאר (*itsadar*)¹⁸, místo אצדאר (*istadar*) aj. Se slovesy konjugací *itpa'al* dále autor

15 Zkratka pro „*Targum Onkelos*“.

16 Zkratka pro „*Targum Jerušalmi*“.

17 Viz např. *Zohar* 1:116a, *Zohar* 2:27a, *Zohar* 3:41a. *Sefer ha-Zohar*. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

18 Viz např. *Zohar* 1:142a, *Zohar* 2:159a, *Zohar* 3:164b.

místy zachází jako se slovesy transitivními. Význam aramejských slovesných kořenů je rozšiřován i o významy hebrejské. Gershom Scholem dále zmiňuje arabismy a vliv španělštiny, např. užití substantiva גרדינא (*gardina*) s významem „strážce“.¹⁹ Dalším jevem zoharické aramejštiny je obohacování substantiv o nové významy a vytváření neologismů. Klasickým mystickým termínům typu „*sefirot*“ se autor základní části vyhýbá. Frekventované jsou naopak aramejské překlady středověkých hebrejských filosofických termínů. Slovní zásoba je velmi omezená. Aramejštiny všech spisů základní části (s výjimkou *Midraš ha-Ne'elam*, který je psán převážně hebrejsky), je uniformní. Jazyk *Raja Mehemna* a *Tikunej Zohar* je na podstatně nižší úrovni.²⁰

Na práci Gershoma Scholema navazuje Ješajahu Tišbi, jenž však se Scholemovými závěry zachází velmi konzervativně a k celému tématu nepřináší mnoho nového. Cílem zachycení myšlenek aramejským jazykem je skrytí tajemství Tóry před prostým lidem. Kniha *Zohar* je totiž určena úzkým kruhům učenců. V tanaitském období byla ovšem situace opačná, aramejštiny byla jazykem neučeného lidu, jazykem učenců byla mišnická hebrejštiny. Pokud by kniha *Zohar* skutečně pocházela z tanaitského období, byla by tedy sepsána mišnickou hebrejštinou.

19 *Zohar* 3:63a.

20 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. s. 163-168.

Za nejprůkaznější známku středověkého jazykového fondu považuje Ješajahu Tišbi hebrejské filosofické termíny, jejichž popis je jediným zásadním přínosem Tišbiho antologie k povědomí o charakteru zoharické aramejštiny. Ješajahu Tišbi rozšiřuje i poznatky o zoharických neologismech.²¹

Zásadní studii, která významně přispěla k vytvoření obrazu jazyka knihy *Zohar*, je dosud jediná gramatika zoharické aramejštiny, *Dikduk ha-Lašon ha-Aramit šel ha-Zohar* od Menahema Zevi Kaddariho, poprvé publikovaná v roce 1956. Kaddariho práce je především polemikou s názorem, že zoharická aramejšтина je jazykem negramatickým, jenž se neřídí žádnými pravidly. Za nejzásadnější přínos studie považují vytvoření slovesných paradigmat²² a identifikaci participií kmene *afel* a *itpe'il*, redukováných o prefix *mem*, jež sám označují jako „*alef formu*“. Jak dokonavá slovesná forma, tak i slovesná forma participiální, může v zoharické aramejštině poukazovat do minulosti, či k přítomnosti.²³ Tato skutečnost interpretaci nijak neusnadňuje. Přínosem Kaddariho studie je i klasifikace zoharických substantiv, včetně neologismů.²⁴

21 Viz TISHBI, Isaiah; LACHOWER, Fischel. *The Wisdom of the Zohar: Vol I.* s. 64-68.

22 KADDARI, Menahem Zevi. *Dikduk ha-lašon ha-Aramit šel ha-Zohar.* Jerušalajim: Kirjat-Sefer, 1971. 182 s. 151-159.

23 Ibid. s. 48.

24 Ibid. s. 52-58.

Do současné doby nevznikl zevrubný slovník zoharické aramejštiny. Potřebu vzniku takového slovníku pocíťoval již Gershom Scholem. Výsledky Scholemova snažení ve své disertační práci částečně publikoval Jehuda Liebes, dílo nese název *Perakim b^e-milon Sefer ha-Zohar*. V lexikonu se čtenář může prostřednictvím hebrejského výkladu poučit o významech vybraných aramejských mystických termínů a neologismů, jež jsou kladeny do souvislosti s příslušnými slovesnými kořeny a substantivy, která mohla být jejich zdrojem.²⁵ Práce Jehudy Liebes se proto stala důležitou pomůckou, přestože se jazykovým fondem zoharické aramejštiny zabývá pouze selektivně. Vytvoření komplexního slovníku je tak stále velkou výzvou budoucnosti, jejímuž naplnění by však mělo předcházet vytvoření kritické edice knihy *Zohar*.

Ve své další práci se Jehuda Liebes, přední badatel v oblasti knihy *Zohar*, vymezuje vůči Scholemově tezi o umělé povaze jazyka knihy *Zohar*. Jehuda Liebes nepopírá datování knihy *Zohar* do 13. století a její původ ve středověkém Španělsku, kde aramejšтина nebyla živým jazykem. Popírání umělého charakteru zoharické aramejštiny je tak spíše diskuzí terminologickou, která přesto do určité míry pohled na zoharickou aramejštinu mění.

25 LIEBES, Jehuda. *Perakim b^e-milon Sefer ha-Zohar*. [online]. 1976. 460 s. Dostupné z: <http://pluto.huji.ac.il/~liebes/zohar/prakim.doc>. Disertační práce. Ha-Universita ha-Ivrit. [cit. 2012-05-06].

Zoharická aramejšťina je dle Jehudy Liebese prirodzenou časťou duchovného vývoje stredovekého judaizmu. Ako literárny jazyk bola aramejšťina v židovských obciach stredovekého Španielska stále užívaná. Ti, ktorí četli *Talmud* a *targumim*, neodolali pokušeniu aramejsky i psáť. Kniha *Zohar* není ani prvým aramejsky psaným mystickým dielom, čož Jehuda Liebes dokladá v káhirskej geníze nalezenej spisom *Sidra de-Šimuša Raba*. Jazyk knihy *Zohar* zároveň zachováva niektoré prvky hovorovej aramejšťiny, ktoré nejsou známe z normatívnych literárnych zdrojů. V tejto souvislosti Jehuda Liebes zmiňuje užití slovesného kořene קָרַן (*tekal*), tedy doslova „vážit“, ve figuratívnom smyslu, naznačujícím „provdání dívky“. Zoharická aramejšťina není organickou vývojovou fází jednoho aramejského dialektu, jde jazyk, jenž vychází z mnoha zdrojů. Jako takový je Jehudou Liebesem porovnávan k homérské řečtině. Aramejšťinu knihy *Zohar* je třeba považovat za zcela prirodzený jazyk, jenž má svou gramatiku a lexikální charakter. Užití aramejšťiny není výsledkem snahy o zastření původu knihy, je výsledkem autorovy potřeby najít pro své myšlenky přiléhavý výraz. V mystické perspektivě *Zohar* 2:129b je aramejšťina jazykem tzv. „*Sitra Achra*“, neboli „*Odvraćená strana*“, tedy jazykem říše zla, který tak může sloužit specifickým náboženským účelům.²⁶

26 LIEBES, Jehuda. *Ivrit ve-Aramit ki-lšon ha-Zohar*. [online]. 2004. 18 s. Dostupné z: <http://pluto.huji.ac.il/~liebes/ivrit.doc> [cit. 2012-05-06].

1.3. Cíle, pracovní hypotéza a metodika

Cílem mé práce je interpretace vybraných zoharických pasáží, na základě jejich zevrubné analýzy. Analýza samotná je prováděna ze dvou hledisek, ze hlediska synchronního a diachronního. Synchronní postup zastupuje gramatický rozbor všech jazykových prostředků zvolených textů. Diachronní přístup spočívá v rozšíření pohledu na symboliku knihy *Zohar* prostřednictvím rabínských komentářů, jejichž české překlady jsou zahrnuty do každé z pěti kapitol statě mé práce. Diachronní hledisko je zároveň zastoupeno souběžnou prací s vědeckou literaturou. Disertace má zároveň ukázat, jak s textem knihy *Zohar* zacházet. Práce se zoharickými texty se totiž vyznačuje mnohými specifiky, podobně, jako je tomu i u textů talmudických. Z výše popsané vědecké diskuze vyplývá, že autor knihy *Zohar* se zřejmě nikdy neseťkal s aramejštinou jako s mluveným jazykem. Mým původním záměrem bylo zkoumání míry úspěšnosti autorovy snahy o imitaci palestinské aramejštiny 2. stol. ol. Po jisté době jsem však dospěl k názoru, že takový cíl je z důvodu omezenosti našich poznatků o aramejštině příslušného období nerealizovatelný. Jeho naplnění by ostatně nebylo ani účelné. Znalost skutečné palestinské aramejštiny byla u současníků rabi Moše de-Le'ona zřejmě ještě omezenější, než

naše. Aramejskou literární památkou palestinské provenience byl v očích rabi Moše de-Le'ona *TgO*. Předpokládám tedy, že jde o názor, jenž sdíleli i jeho současníci. Na základě výše řečeného si pokládám otázku, do jaké míry se rabi Moše de-Le'onovi daří imitovat aramejštinu *TgO*. a zdali, v návaznosti na jeho jazykový cit, text působí, či nepůsobí autenticky. Dalším cílem mé práce je poukázat na zdroje dialektu zoharické aramejštiny. Cílem synchronní analýzy je zároveň zpřesnění našich poznatků o aramejštině knihy *Zohar*. Na základě mé práce by v budoucnu mohla též vzniknout pomůcka pro samostudium zoharické aramejštiny. Texty byly vybrány zejména z hlediska gramatického, s cílem rozebrat co nejširší pole výrazových prostředků. Druhotným hlediskem je i záměr teologický – prozkoumání klíčových témat knihy.

Výzkumnou metodou je analýza dle následující struktury: 1. Předmluva, která uvádí to tématiky vybraného textu. 2. Originální text bez vokalizace. 3. Slovní zásoba a frazeologie, obsahující gramatický rozbor všech jazykových prostředků dané pasáže. 4. Fonetický přepis. 5. Překlad reflektující výkladové varianty. 6. Rabínský komentář opatřený poznámkovým aparátem. 7. Vědecká otázka zkoumající gramatické nepravidelnosti a zdroje zoharické aramejštiny. 8. Hodnocení – rekapitulace, vědecká diskuze, literární paralely apod.

2. Obsah práce

Druhá kapitola mé práce se zabývá analýzou souvětí ze *Zohar* 1:156b, jehož ústředním tématem je „kosmogonická reciprocita“ i.e. vzájemná interference pozemského a nebeského světa. I sebenepatrnější lidský skutek zasahuje celé universum. Pasáž prezentuje ranou fázi vývoje konceptu *Tikun ha-olam*, tedy „Nápravy světa“. Interpretační možnosti textu oscilují od provázanosti všech jevů až po monistickou představu jednoty veškerenstva. Přeložený rabínský komentář pochází z knihy *Be'er Majim Chajim* od chasidského rabína Chajima ben Šelomo z Černovic, jenž svým pojetím *Tikun ha-olam* dokumentuje příklon chasidismu k člověku a životu „ted' a tady“. Literární paralelou *Zohar* 1:156b je tzv. „Tabula Smaragdina“ a „Indrova síť“ mahajánového buddhismu, jejíž vlákna spojují všechny bytosti. Přesvědčení o souběžnosti struktury pozemského a nebeského světa je základem mystické kontemplanace, jejíž materií se pro kabalisty stává text hebrejské Bible, chápaný jako polyvalentní.

Jádrem třetí kapitoly mé disertační práce je proto interpretace slavného podobenství o Tóře jako milé ze *Zohar* 2:99a-b, které rozvíjí teorii o čtyřech výkladových vrstvách hebrejského Písma. Úvod kapitoly se zaměřil na vznik samotné polyvalentní výkladové metody v helenistickém judaismu, její vývoj a recepci

křesťanskými teology. Přeložený rabínský komentář pochází ze *Sefer Or ha-Chama* od rabi Avrahama Azulaje, jenž se prostřednictvím epistemologické paraboly zamýšlí nad hodnotou všeobecného vzdělání, přičemž stručně popisuje edukační systém, vedoucí k proniknutí do oblasti tajů Tóry. Komentář *Sulam* rabi Jehudy Lejba ha-Levi Ašlaga však naznačuje i jinou možnost interpretace. Milou ze *Zohar* 2:99a-b, jež se skrývá v paláci, svádí mystika a pobízí jej k horlivé aktivitě, je možné ztotožnit i s *Šechinou*. Podobenství tak lze chápat nejen jako deskripci hierarchické výkladové metody, ale taktéž jako vylíčení via mystica. V okamžiku, kdy kabalista porozumí duchovnímu významu Tóry, dochází k jeho intimnímu sblížení s *Šechinou*. V rámci třetí kapitoly jsem se dále věnoval popisu výkladových metod v dílech současníků rabi Moše de-Le'ona a vědecké diskuzi o původu „metody *pardes*“, ve které někteří badatelé spatřují vliv soudobého křesťanství, jiní naopak hovoří o imanentním vývoji v židovských kruzích. Autor této práce se po zhodnocení vědecké diskuze názorově přiklání ke badatelům hájícím první popsané stanovisko. Studie Jehudy Liebese ostatně ukazuje, že křesťanská teologie autora knihy *Zohar* ovlivnila i v jiných ohledech.²⁷ Literární paralelou *Zohar* 2:99a-b je Maimonidovo podobenství o Králi přebývajícím v paláci a dále Dantova Božská komedie.

27 LIEBES, Yehuda. *Studies in the Zohar*. 139-162.

Čtvrtá kapitola se obrací k praktické demonstraci polyvalentní výkladové metody, která se autorovi *Raja Mehemna* stala zdrojem popisu sefirotického stromu. Představený rabínský komentář k pasáži ze *Zohar* 2:42a-43a pochází i v tomto případě z hebrejské antologie komentářů *Or ha-Chama*. Rabi Avraham Azulaj, navazující na výklady rabi Avrahama Galante, harmonizuje diskrepanci mezi teosofickými stanovisky autora základní části knihy *Zohar* a autora pozdních dodatků. Komentář *Or ha-Chama* k *Zohar* 2:42a-43a je tak příkladem „cordoverianizace“ zoharického textu. B-h není se *s'efirami* přímo totožný, avšak *s'efirot* B-hu patří a řídí se Jeho vůlí, tedy tzv. „*hanhaga*“. Rabínský komentář je detailním popisem struktury čtyř světů; *Acilut*, *B'rija*, *J'e'cir*a a *Asija*. *Modus operandi* nejvyššího světa *Acilut* nemůže být pro svou prchavost hrubě materiálním světem přijat, tři nižší světy proto slouží jako převodní mechanismus, jehož výsledkem je realizace B-ží vůle.

Pátá kapitola se v logické návaznosti k předchozí látce prostřednictvím rozboru úryvku ze *Zohar* 1:148a-b věnuje konceptu tzv. *Sitra Achra*, neboli „*Odvračené strany*“ a zoharické démonologii. Úvod kapitoly popisuje vznik konceptu *Sitra Achra*, přičemž mou snahou bylo poukázat zejména na ambivalentní povahu *Odvračené strany*, která se místy jeví být odpůrcem B-ha, jiné pasáže však vykreslují obraz zcela odlišný.

Dle Vize rabi Chiji ze *Zohar* 1:4a-4b je konečným účelem Odvrácené strany posvěcení B-žihó jména. Studovaný úryvek je popisem dvou démonických entit, Lilit a Sama'ela, hlavních představitelů Odvrácené strany, kteří jsou chápáni jako ekvivalent konfigurací *sefirot*, tzv. „*parcuřim*“. Odvrácená strana je charakterizována obskurním slovním spojením *נעיצו קטירי* (*ne'icu ketira*), kterému se věnuji nejen z hlediska etymologického, nýbrž i prostřednictvím několika rabínských komentářů a dostupných překladů. Výsledkem je interpretace „*ne'icu ketira*“ jako „*propleteného šlahounu*“ kterýžto překlad akcentuje nejen souvislost Odvrácené strany se sefirotickým stromem, ale i provázanost obou struktur a nebezpečí z Odvrácené strany pramenící.

Poslední kapitola statě mé práce se věnuje narativní pasáži ze *Zohar* 3:204b-205b. V úvodu se zabývám vědeckou diskuzí o zoharických narativech, která dnes již nejsou chápána pouze jako součást pseudoepigrafického koloritu knihy, nýbrž jako autorovo sebevyjádření. Hlavním tématem úryvku je teurgie modlitby, pronesené synáčkem zesnulého rabiho Josi z Peki'in. Rabi Josi z Peki'in umírá a jeho pětiletý synek se pouští do halachické disputace s B-hem, ve snaze přesvědčit Jež, že odebrání otce nebylo v souladu s halachickým právem. Promluva dítěte vyvolává pozdvižení v horních světech. Rabi Josimu je přidáno

dvacet dva let života, aby mohl svého syna vyučovat v Tóře. Přeložený rabínský komentář pochází z knihy *Emek ha-Melech* od rabi Naftali Hertze Bacharacha. Realizace B-žního milosrdenství je v komentáři chápána jako výsledek vztažnosti *parcufim Arich Anpin* a *Zer anpin*, aktivizované lidskými skutky. V souvislosti s komentářem z *Emek ha-Melech* proto hovořím o „lurianizaci“ zoharického textu. Dalším tématem kapitoly jsou literární motivy analyzovaného narativa a anglický komentář rabi Aryeh Winemana. Kapitola též vznáší otázku možné souvislosti příběhu se sederovou písní *Chad gadja*.

3. Přínos disertace

Stěžejním rysem mé práce je komplexnost přístupu k analyzovaným textům, čímž tak navazuji na Tišbiho antologii *The Wisdom of the Zohar*, hebrejsky *Mišnat ha-Zohar*, která obsahuje nejen překlady zásadních zoharických textů, ale i obširný úvod ke knize *Zohar*, úvody k jednotlivým probíraným tématům a rozsáhlý poznámkový aparát. V první kapitole mé disertační práci jsem diskutoval téma v obecné rovině a zároveň jsem poukázal i na aktuálnost mé práce, která spočívá v předložení základních témat knihy *Zohar*, ústředního díla židovské mystiky, v podobě nesmíšené s jinými myšlenkovými směry. Židovská mystika je v

současné době významným kulturním vlivem, její témata jsou však v populární literatuře prezentována v synkretické podobě. Příkladem budiž kniha *Kabala a židovská mystika* od autorky Perle Besserman, která překládá dosti obtížně stravitelnou syntézu židovské mystiky a zenového buddhismu, podbarvenou feministickým smýšlením. Obsah knihy tak mnohem lépe vystihuje její originální název, i.e. “*The Shambhalah Guide to Kabbalah and Jewish Mysticism*“.²⁸ Obecným cílem mé práce proto byla zároveň snaha poskytnout v českém jazyce relevantní informace o knize *Zohar* a její recepci v dalších stoletích vývoje židovského myšlení.

První podkapitola úvodu se věnovala deskripci vývoje vědecké diskuze o autorství knihy *Zohar*, počínaje prvními články příslušníků hnutí *Wissenschaft des Judentums*, W. Bacher a A. Neubauera, pokračující Scholemovou nedocenitelnou monografií *Major Trends in Jewish Mysticism*, a konče články starými pouhých několik let. Vývoj diskuze o autorství knihy *Zohar* směřuje k Jehudou Liebesem navrženému rozšíření počtu osob, podílejících se na jejím vzniku. Druhá podkapitola úvodu pojednala o jazyce knihy *Zohar*, o jeho nevalném hodnocení v pracích badatelů z okruhu *Wissenschaft des Judentums*, Samuela Davida Luzzata a Heinricha Graetze, až po ocenění zoharické

28 BESSERMAN, Perle. *Kabala a židovská mystika*. Přel. Helena Iši Bönischová. Praha: Pragma, 2004?. 149 s. ISBN 80-7205-869-X.

aramejštiny Jehudou Liebesem, jenž se vymezuje vůči Scholemově charakteristice jazyka knihy *Zohar* jako jazyka „umělého“. Scholemovo dílo sehrálo roli konstituční, jeho závěry jsou však dále zpřesňovány, místy i opouštěny. Třetí podkapitola úvodu přinesla artikulaci cílů mé práce a použitou metodiku. Hlavním cílem mé disertace je interpretace vybraných zoharických pasáží. Výzkumnou metodou se stala synchronní a diachronní analýza, které jsem podrobil pět vybraných textů.

Synchronní analýza spočívala v gramatickém rozboru všech výrazových prostředků, obsažených ve zvolených textech. Cenným přínosem synchronní analýzy se tak stává gramatický rozbor samotný, na jehož základě by v budoucnu mohla vzniknout pomůcka sloužící pro uvedení do knihy *Zohar* a studium zoharické aramejštiny autodidaktivní metodou. Druhým výsledkem synchronní analýzy je český překlad zvolených zoharických pasáží, jenž odráží i výkladové varianty výrazových prostředků. S výjimkou *Zohar* 1:156b jde o první primární překlady těchto textů do českého jazyka. Se synchronní analýzou souvisí i vědecká otázka, ve které jsem se zabýval mírou úspěšnosti snahy rabi Moše de-Le'ona imitovat aramejštinu *TgO*. Přestože jsem byl v počátcích mé práce přesvědčen o naprostém opaku, jsem nyní nucen konstatovat, že rabi Moše de-Le'on aramejštinu *TgO* napodobuje dosti zručně. S výjimkou homilie

navěšené na narativum ze *Zohar* 3:204b-205b, jsem konstatoval úspěšnost autorovy snahy o imitaci aramejštiny *TgO*. Texty vyvolávají dojem autenticity a ve své době nepochybně oplývaly potenciálem přesvědčit čtenáře o své palestinské provenienci. Výjimkou je pasáž ze *Zohar* 2:42a-43a, pocházející z pozdního dodatku *Raja Mehemna*. Jazykem pasáže je směsice aramejštiny a hebrejštiny, kterou jsem definoval souslovím „mystický slang“. Autorovi se nedaří imitovat aramejštinu základní části knihy *Zohar*, jazykové prostředky pasáže působí neautenticky a textem jasně prosvítá středověký myšlenkový obzor.

V souvislosti s vědeckou otázkou jsem se pokoušel identifikovat i zdroje, ze kterých dialekt zoharické aramejštiny vychází. Má práce ukazuje, že autor knihy *Zohar* vychází nejen z *TgO*, a babylónského *Talmudu*, potažmo *Talmudu* jeruzalémského a *TgJer.*, jak předpokládal Gershom Scholem, avšak i z *Targumu Jonatan*, přičemž podíl jazykových prostředků převzatých z jeruzalémského *Talmudu* je zřejmě větší, než Gershom Scholem připouštěl. Dalším výsledkem synchronní analýzy jsou fonetické přepisy zoharické aramejštiny, které ukazují variantní způsoby vokalizace aramejského textu knihy *Zohar*. V úvodu k mé práci jsem zmínil, že vytvoření fonetických přepisů příslušných zoharických pasáží poskytne zároveň i materiál, na jehož základě bude možné zhodnotit vokalizaci edice *Sulam*, o které mohu nyní

prohlásit, že nese stopy vlivu moderní hebrejštiny. Dle hebrejského paradigmatu jsou vokalizovány zejména slovesné formy 3.os.m.perf. *pe'al*.

Od synchronní analýzy jsem dále očekával zpřesnění našich poznatků o povaze samotné zoharické aramejštiny. Poskytnutý rozbor ukazuje, že klíčovými jsou zejména dva jevy. Prvním z nich je výskyt slovních spojení nekongruentních v mluvnickém rodě. V analyzovaných textech jsem takovýchto případů identifikoval čtyřicet dva. Popsaný fenomén je zřejmě nutné přičíst na vrub prvku jazykového eklekticismu. Za důležitější však považuji výskyt substantiv *jud vav formy*, která se s výjimkou kratičkého textu ze *Zohar* 1:156b nacházela ve všech zkoumaných úryvcích. Novotvary této kategorie vycházejí z následujícího paradigmatu: $x \text{ } \text{'}xx$, ve kterém písmeno *x* zastupuje jednotlivé radikály. Mezi substantiva *jud vav formy* ze *Zohar* 2:99a-b patří: נְהִימו (*nehimu*): „vrkání“, „cukrování“, popř. „hlasitost“, רְחִימו (*rechimu*): „láska“, „milostný cit“, טְמִירו (*temiru*): „skrytost“, „tajnost“ a רְמִיזו (*remizu*): „náznak“, „narážka“. V *Zohar* 2:42a-43a (*Raja Mehemna*) jsem identifikoval substantiva *jud vav formy* נְבִיעו (*nevi'u*): „proudění“, „tok“, „přívál“ a *hapax legomenon* zoharické aramejštiny תְּפִיסו (*tefis*): „tvar“, „forma“. V pasáži ze *Zohar* 1:148a-b (*Sitrej Tora*) šlo o *dris legomenon* zoharické aramejštiny נְעִיכו (*ne'icu*),

dále מתיקו (*metiku*): „sladkost“ a דחילו (*d^echilu*): „strach“, „hrůza“. V Zohar 3:204b-205b nalezneme substantiva *jud vav formy* משיכו (*m^ešichu*): „šíření“ a דכיו (*dachju*) „čistota“.

Obecně je základem těchto novotvarů pas.particip.sg.m. *pe'al*, popřípadě adjektivum sg.m. Základní tvar je pak sufigován literou *vav*. Menahem Zevi Kaddari v této souvislosti hovoří o substantivech typu קטילותא (*k^etiluta*), jež se vyskytují i ve zkrácené podobě.²⁹ S jedním podstatným jménem, jež odpovídá výše popsaným kritériím, se setkáme i v biblické aramejštině; autorovi se tak mohlo stát inspirací.³⁰ Popsaná substantiva tvoří podstatnou část slovní zásoby zoharické aramejštiny. Často jde o klíčové výrazy zoharických pasáží. Vyjadřují emocionální náboj a dokreslují tak autorův exaltovaný a bombastický literární styl. Popsaná podstatná jména tak často spadají do oblasti expresivismů. Veliké množství novotvarů podstatných jmen odvozených od slovesných kořenů není jevem, který můžeme přejít pouze holým popisem skutečnosti. Vysoká koncentrace substantiv *jud vav formy* velmi úzce souvisí se způsobem uvažování mysticky laděných osob. Interpretace co největšího

29 KADDARI, Menahem Zevi. *Dikduk ha-lašon ha-Aramit šel ha-Zohar*. s. 55, 57.

30 Viz נהירו v *Da* 5:11. Pro נהירו (*n^ehiru*), s významem „záře“ v *Sefer ha-Zohar viz Zohar* 1:7a: נהירו דבוצינא עלאה (*n^ehiru d^e-bucina ila'a*), dále např. *Zohar* 2:136b: נהירו דנציצו דספר עלאה (*n^ehiru di-n^ecicu d^e-sefer ila'a*), *Zohar* 3:158b: נהירו דסיהרא (*n^ehiru d^e-sihara*). V celé knize *Zohar* včetně dodatků přes 400 vyskytů.

počtu výrazů jako substantiv je jedním z principů mystické exegeze.³¹ Jak jsem však poukázal, zmíněná substantiva jsou často derivována od slovesných kořenů, jde tak o zajímavé rozvinutí verbální povahy semitského způsobu uvažování. Popsaný typ exegeze je v principu předstupněm Jakobsonem definované „*intersemiotické transmutace*“.³² Podstatná jména *jud vav formy* jsou indikátorem genitivní vazby τ (*d^e*) a substantiva *כל (kola)* často vztahována na celek universa.³³ Takové prostředky jsou výsledkem infiltrace novoplatonismu do židovského myšlení.³⁴

Výše uvedená podstatná jména jsou chápána jako feminina, místy však vystupují i jako subjekty obourodé, které jsou rozvíjeny i jazykovými elementy mužského rodu.³⁵ Svět popisovaný femininními kategoriemi je odkázán do postavení recipienta procesů aktivovaných mystikem. Dle Scholemovy charakteristiky je mystika do určité míry anachronismem, jenž

31 SCHOLEM, Gershom. *Origins of the Kabbalah*. Trans. Allan Arkush. Princeton: The Jewish Publication Society, 1987. 485 s. ISBN 0-691-07314-7. s. 267.

32 JAKOBSON, Roman. On Linguistic Aspects of Translation. In: *On Translation*. [online]. R. A. Brower. Cambridge: MA: Harvard University Press, 1959, s. 232-239. Dostupné z: <http://www.stanford.edu/~eckert/PDF/jakobson.pdf> [cit. 2012-03-27] s. 233, 238.

33 Viz např. *Zohar* 2:52a: שלימו דכלא (*š^elimu d^e-chola*), dále také *Zohar* 3:11a. Dále viz např. *Zohar* 2:222b: שפירו דכלא (*šapiru d^e-chola*).

34 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. s. 166.

35 Viz např. *Zohar* 1:12 נדירו דקיק (*n^ehiru dakik*), dále např. *Zohar* 2:126b: נדירו דקיק (*n^ehiru s^etim*), *Zohar* 2:146b: אתער רדיומו (*it^a'ar r^echimu*).

vede k návratu do mytologického obrazu světa, ve kterém není překážky mezi člověkem a božstvy, s nimiž se lidé setkávají na každém kroku.³⁶ Kniha *Zohar* se však vyznačuje nejen anachronismem obsahovým, avšak též anachronismem jazykových forem, jimiž jsou ony obsahy vyjadřovány. Užíváním substantiv *jud vav formy* se autor vrací ke starému semitskému nominativu zakončenému na „u“, známého z arabštiny a akadštiny.³⁷ Velkou pozornost jsem věnoval ojedinělému slovnímu spojení *נעיצו קטירא* (*ne'icu ketira*), které jsem přeložil jako „propletený šlahoun“. Kniha *Zohar* však vedle *נעיצו קטירא* (*ne'icu ketira*) obsahuje mnoho dalších nejasných výrazových prostředků a *hapax legomena*.³⁸ V této souvislosti byly vzneseny i hypotézy o užití metody automatického psaní.³⁹ Kniha *Zohar* byl sepsána „skrze sílu Svatého Jména“, což lze chápat právě jako odkaz k *psychografii*, či jako ztotožnění rabi Moše de-Le'ona s tanaitou rabi Šim'onem bar Jochajem skrze koncept reinkarnace.⁴⁰ Dle Moše Idela je kniha *Zohar* výsledkem španělské „*kreativní kabaly*“, snažící se o rozšifrování biblické

36 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. s. 3-4.

37 Viz BERGSTRASSER, Gotthelf; DANIELS, Peter T. *Introduction to the Semitic Languages: Text Specimens and Grammatical Sketches*. 2nd. Print. USA: Eisenbrauns, 1995. 276 s. ISBN 0-931464-10-2. s. 17.

38 Např. *קטוריי* (*kasturej*) v *Zohar* 1:62a (*Tosefta*), 64b.

39 MATT, Daniel Chanan. *Zohar, the Book of Enlightenment*. Mahwah, New Jersey: Paulist Press, 1983. 336 s. ISBN 0-8091-2387-8. s. 28.

40 GREEN, Arthur. *A Guide to the Zohar*. Stanford, California: Stanford University Press, 2004, 193 s. ISBN 0-8047-4908-6. s. 174.

symboliky.⁴¹ Nový přístup přináší i neotřelé ideje, četnost neologismů je proto výsledkem autorovy „*potřeby pojmenovat něco nového*“.⁴² Popis těchto neologismů by mohl napomoci vydání slovníku zoharické aramejštiny. Cíle, který si předsevzal již Gershom Scholem, bude snáze dosaženo metodami matematické lingvistiky, jež poskytnou cenné vhledy do struktury myšlení autora. Velkým přínosem by mohlo být vytvoření korpusu zoharické aramejštiny s procentuálním vyjádřením zastoupení slovních druhů a komparace takto získaných údajů s dalšími jazyky.

Výsledkem diachronní analýzy jsou zejména překlady důležitých rabínských komentářů, jež zkoumané pasáže zhodnocují a rozvíjejí. Překlady byly opatřeny nezbytnými poznámkami a vysvětlivkami, bez kterých by nemohly být srozumitelné. Kniha *Zohar* stojí na přesvědčení o polyvalentní hodnotě biblického textu. Komentáře však ukazují, že polyvalentní hodnotu má i text knihy *Zohar* samotný. Díky této vlastnosti se mohl následně stát zdrojem mystické kreativity. Dalším výsledkem jsou úvody ke jednotlivým tématům zvolených textů a identifikace některých literárních paralel.

41 IDEL, Moše. *Kabala: Nové pohledy*. Praha : Vyšehrad, 2004. s. 250.

42 Viz heslo „*neologismus*“ LOTKO, Edvard. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. 113 s. ISBN 80-7067-965-4. s. 70.

Z hlediska metodologického přístupu má práce ukazuje důležitost zkoumání textového pole zoharickcých pasáží. Gershom Scholem popsal autora knihy *Zohar* jako „*spíše homiletického, než systematického myslitele*“.⁴³ S takovou definicí se nedá, než souhlasit. Zkoumání textového pole zoharických pasáží však zároveň ukázalo, že současná podoba knihy *Zohar* není v žádném případě výsledkem nahodilosti. Autor, či editoři, jsou vedeni jasným záměrem a struktura textu je výsledkem pozorné kompoziční práce. Nezbytné je intertextuální studium zoharické symboliky. Zájemcům o studium knihy *Zohar* nemohu doporučit chronologickou četbu celého díla. Knihu *Zohar* je třeba studovat fenomenologicky. Struktura práce poskytuje doporučení, v jakém pořadí mohou být látky zakoušeny.

Moše Idel v jedné ze svých četných studií popisuje úpadek luriánské kabaly v období 18. století. Dle rabi Ja'akova Emdena, kterého Moše Idel cituje, je učení rabi Jicchaka Lurii pravdivé, avšak pouze v takovém smyslu, v jakém mu rozuměl sám rabi Jicchak Luria. Skutečný „*esoterický význam*“ luriánské kabaly zapsat nelze. Luriánská kabala však zapsána byla, což vedlo i ke ztrátě jejího esoterického jádra.⁴⁴ Rabi Ja'akov Emden tak zastává

43 SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. s. 158.

44 IDEL, Moshe. *Hasidism: Between Ecstasy and Magic*. New York: State University of New York Press, 1995, 438 s. ISBN 0-7914-1733-6. Kap. The Weakening of the Lurianic Kabbalah in the Eighteenth Century, s. 33-44. s. 35.

stanovisko podobné Straussově „čtení mezi řádky“, nezbytnému k odhalení skutečného významu filosofického textu.⁴⁵ Má-li být esoterické jádro židovské mystiky znovuobjeveno, je třeba se navrátit ke knize *Zohar* a jejím rabínským komentářům. Praktickým přínosem práce jsou překlady zoharických textů, rabínských komentářů, pojednání o základních tématech knihy *Zohar* a načrtnutí metodiky práce s knihou *Zohar*. Teoretickým přínosem je zpřesnění poznatků o zoharické aramejštině.

4. Články a recenze

KOHOUT, Ivan. Metoda čtyř výkladových vrstev Písma v knize *Zohar*. (přijato do tisku)

KOHOUT, Ivan. *Ne'icu ketira* – obskurní výraz ze *Zohar* 1:148a: Krátká studie o povaze Odvrácené strany. (přijato do tisku)

Recenze knihy BESSERMAN, Perle. *Kabala a židovská mystika*. Přel. Helena Iši Bönischová. Praha: Pragma, 2004?. 149 s. ISBN 80-7205-869-X. Publikováno v *Maskil*. [online]. Praha: Bejt Simcha, 2010, roč. 10, č. 1. s. 7. Dostupné z: <http://maskil.cz/5771/1.pdf> [cit. 2012-05-29].

Recenze knihy MAYER, Daniel. *Konverze k judaismu v zrcadle židovské ústní tradice a historie*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH,

45 STRAUSS, Leo. *Persecution and the Art of Writing*. [online]. Chicago: The University of Chicago Press, 1988, 204 s. ISBN 0-226-77711-1. Dostupné z: <http://archive.org/details/LeoStrausspersecutionAndTheArtOfWriting1956>. [cit. 2012-05-29]. Kap. 2, *Persecution and the Art of Writing*, s. 22-37.

2010. 216 s. ISBN 978-80-7298-453-4. Publikováno v *Maskil*. [online]. Praha: Bejt Simcha, 2011, roč. 10, č. 6. s. 11. Dostupné z: <http://maskil.cz/5771/6.pdf> [cit. 2012-05-29].

Recenze knihy SCHOLEM, Gershom. *Alchymie & kabala*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2010. 117 s. ISBN 978-80-86702-73-5. Publikováno v *Maskil*. [online]. Praha: Bejt Simcha, 2010, roč. 10, č. 3. s. 15. Dostupné z: <http://maskil.cz/5771/3.pdf> [cit. 2012-05-29].

Recenze knihy SCHOLEM, Gershom. *Počátky kabaly*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2009. 394 s. ISBN 978-80-86702-52-0. Publikováno v *Maskil*. [online]. Praha: Bejt Simcha, 2010, roč. 10, č. 2. s. 15. Dostupné z: <http://maskil.cz/5771/2.pdf> [cit. 2012-05-29].

5. Důležitá bibliografie

Prameny

AZULAJ, Avraham. *Or ha-Chama: Chelek 1, Berešit*. [online]. Def. 2. Premyšlo, 1776. 482 s. Dostupné z: <http://hebrewbooks.org/21493> [cit. 2012-05-06].

AZULAJ, Avraham. *Or ha-Chama: Chelek 2, Šemot*. [online]. Def. 2. Premyšlo, 1776. 542 s. Dostupné z: <http://hebrewbooks.org/21490> [cit. 2012-05-06]

HERTZ BACHARACH, Naftali. *Sefer Emek ha-Melech*. Amsterdam: Bejt Imanu'el Benvenisti, 1675. 401 s. Dostupné z: <http://hebrewbooks.org/7307> [cit. 2012-04-12]

CHAJIM Z ČERNOVIC. *Sefer Be'er Majim Chajim*. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

MECHON MAMRE. *Targum Onkelos M^enukad l^e-fi Masoret ha-Tejmanim* [online]. Jeruŝalajim, 2005, 1.4.2012. Dostupné z: <http://mechon-mamre.org/i/t/u/u0.htm> [cit. 2012-05-06].

Sefer ha-Zohar. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Sefer Tikunej Zohar. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Sefer Zohar Chadaš. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Talmud Bavli. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Talmud Jeruŝalmi. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Targum Jonatan al Tanach. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001. [Obsahuje *Targum Jeruŝalmi* a *Targum Jonatan*].

Tora Nevi'im Ketuvim. [CD-ROM]. Taklitor Torani. Version 2.4. Copyright 1999-2001.

Gramatiky a slovníky

JASTROW, Marcus. *Dictionary of Targumim, Talmud and Midrashic Literature*. [online]. Leipzig: W. Drugulin, Oriental Printer, 1903. 1705 s. Dostupné z: <http://www.tyndalearchive.com/tabs/jastrow/> [cit. 2012-05-06].

KADDARI, Menahem Zevi. *Dikduk ha-lašon ha-Aramit šel ha-Zohar*. Jerušalajim: Kirjat-Sefer, 1971. 182 s.

NOSEK, Bedřich. *Aramejščina babylónského Talmudu: Praktická gramatika*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 279 s. ISBN 80-246-0079-X.

STEVENSON, Wm. B. *Grammar of Palestinian Jewish Aramaic*. Oxford: Oxford University Press, 1924. 95 s.

Další literatura

IDEL, Moše. *Kabala: Nové pohledy*. 1. vyd. Přel. D. Biernot. Praha: Vyšehrad, 2004. 445 s. ISBN 80-7021-663-8.

LIEBES, Yehuda. *Studies in the Zohar*. Albany: State University of New York Press, 1993. 262 s. ISBN 0-7914-1189-3, ISBN 07914-1190-7.

SCHOLEM, Gershom. *Major Trends in Jewish Mysticism*. USA: Schocken Books, 1995, 460 s. ISBN 0-8052-1042-3. Reprinted from the third revised edition (1961).

TISHBI, Isaiah; LACHOWER, Fischel. *The Wisdom of the Zohar: Volume I*. Transl. David Goldstein. Oxford: Alden Press, 1991. 443 s. ISBN 0-19-710043-0.

TISHBI, Isaiah; LACHOWER, Fischel. *The Wisdom of the Zohar: Volume II*. Transl. David Goldstein. Oxford : Alden Press, 1991. 863 s. ISBN 0-19-710043-0.

TISHBI, Isaiah; LACHOWER, Fischel. *The Wisdom of the Zohar: Volume III*. Transl. David Goldstein. Oxford : Alden Press, 1991. 1596 s. ISBN 0-19-710043-0.

Summary

Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar

Textual and Grammatical Analysis of Selected Passages from the Book of Zohar

Ivan Kohout

The content of my dissertation is an interpretation of selected passages from the Book of *Zohar*, interpretation synchronic and diachronic. The Introduction discusses generally the subject matter of the Book of *Zohar* and a actuality of my thesis that lies in the presentation of pivotal zoharic themes without syncretism with other movements of thought.

The first subchapter of the Introduction deals with the authorship of the Book of *Zohar*. Two main scientific approaches are described: the theory suggesting that the *Zohar* was written by a single author, rabbi Moses de-Le'on, as was proposed by Gershom Scholem and his disciple Isaiah Tishbi. The second approach is called “group theory“, claiming that the Book of *Zohar* was composed by several persons: Rabbi Moses de-Le'on,

who was the most important person of the group, Rabbi Bahya ben Asher, rabbi Joseph ben Shalom Ashkenazi Ha-Arokh, rabbi Joseph Gikatilla, rabbi Joseph of Hamadan and Rabbi David ben Judah he-Hasid. This concept is maintained by Yehuda Liebes and Ronit Meroz. The thesis tends rather towards the opinion of Yehuda Liebes: the Book of *Zohar* is a product of several minds. However, the linguistic uniformity of the main part indicates that most of it was compiled by a single hand, the hand of Rabbi Moses de-Le'on.

The second subchapter of the Introduction deals with the topic of zoharic Aramaic. The chapter describes the development of the scientific discussion on the matter, Gershom Scholem's assertion, that the zoharic Aramaic is an artificial language and gradual correction of Scholem's conclusions, leading to an appreciation of zoharic Aramaic by Yehuda Liebes and his suggestion, that the zoharic Aramaic should be considered entirely natural language.

The scientific question is an evaluation of Moses de-Le'on's success rate in his endeavor to imitate the Aramaic of *Targum Onkelos*, consequently the question of the sources and nature of zoharic Aramaic is raised. The scientific method is a textual analysis according to the following structure: 1. Foreword that deals generally with the theme presented in the selected passage and its textual field, 2. Original text without vocalization 3.

Detailed grammatical analysis of all contained lexical units, 4. Phonetic transcription to the Latin script with possible variations 5. The Czech translation that contains the interpretative variations based on the aforementioned analysis. 6. Czech translation of rabbinical commentary to the relevant zoharic passage. 7. The scientific question itself and the answer. i.e. to what degree was de-Le'on's endeavor successful and whether the text makes an impression of authenticity. 8. Survey that summarizes the content of the chapter, brings literary parallels, explains the content of rabbinical commentary etc.

The second chapter analyzes short sentence in *Zohar* 1:156b and its main theme, i.e. a cosmogonic reciprocity, an early stage of idea expressing the concept of *Tikkun ha-Olam*. The translated rabbinical commentary, which develops the concept of *Tikkun ha-Olam*, is to be found in the *Sefer Be'er Mayim Chaim* by rabbi Chaim ben Shelomo of Tschernowitz. Two literary parallels are mentioned, namely so called Tabula Smaragdina and Indra's net of Mahayana Buddhism.

The third chapter deals mainly with famous epistemological parable about a maiden hidden in her palace in *Zohar* 2:99a-b. The passage expresses the notion of fourfold scriptural interpretation. The Foreword deals with the origin of the aforementioned method in Hellenistic Judaism. The Philo's

allegorical method has been accepted and developed in Christian thought where it took the shape of four exegetical levels, i.e. literal, allegorical, tropological and anagogical. The maiden is expounded as a symbol of *sensus mysticus*, the innermost aspect of the *Torah*. The palace, her dwelling place, stands here for *sensus literalis* and the garments of the maiden are allegorical and homiletic explications. The lover, in other words, the mystic, has to penetrate the palace and the gowns of that maiden and become intimate with her. The translated rabbinical commentary is to be found in the *Sefer Ohr ha-Chamah* by rabbi Avraham Azulai, who uses the parable to describe a mystical educational system leading to the domain of *nistarim*. However the maiden is explained not only as the mystical level of the *Torah*, but as the *Shekhinah* as well. The identification of the maiden with *Shekhinah* is based on the *Sulam* Commentary by rabbi Yehuda Leib ha-Levi Ashlag. Kabbalistic literature does not contain many examples of the description of *via mystica*, but this glorious parable is one of them. Consequently, the chapter focuses on the discussions concerned with the origin of hierarchical interpretation in the Book of *Zohar*. There are basically two approaches: the theory of Christian origin proposed by W. Bacher and supported by G. Scholem and the theory of immanent development declared by P. Sandler and supported by A. van der Heide and Moshe Idel. The

thesis corroborates the former on the basis of indirect proof: the long evolution of the method in Christian exegesis, other Christian-influenced zoharic themes and the cooperation of Rabbi Moses de-Le'on with Rabi Bahya ben Asher and Rabbi Josef Gikatilla, which suggests that they did not invent the method independently.

The fourth chapter analyzes a passage from *Zohar* 2:42a-43a (*Raya Mehemna*) that describes the sephirotic tree on the basis of the polyvalent Biblical symbolism, explained in the previous chapter. The Foreword deals with different theosophical theories of the *Zohar* proper and later addendum. The commentary from the *Sefer Ohr ha-Chamah* tries to harmonize the pantheistic tendency of the *Zohar* proper and the theistic orientation of *Raya Mehemna*, therefore the author's approach is described as “cordoverianization” of zoharic text. Subsequently, the question of instrumental function of the *chaioth* and their role in the process of creation is raised.

The fifth chapter deals with demonological treatise in *Sitrey Torah*, *Zohar* 1:148a-b. The pivotal topic of the narrative is a description of Lilith and Sama'el, two main representatives of the so called Other Side, described as *ne'itsu ketirah*. Therefore, the Foreword contains a brief depiction of The Other Side itself. The

obscure term *ne'itsu ketirah* is surveyed from the etymological point of view, succeeded by several rabbinical commentaries, aside from the *Sefer Ohr ha-Chamah*, that deal with the lexical unit. The section concerns the accessible translations of the lexical unit as well and the conclusion brings the preferred rendering, i.e. “matted stolon“ the interpretation that emphasizes the process of unification in the Other Side equivalent to the process of *yichud* undergoing in the Sefirotic tree, as a continuity of these two realms and their alienation.

The sixth chapter focuses on another narrative in *Zohar* 3:204b-205b. The Foreword depicts the theme of zoharic narratives in general, i.e. scientific discussion of past few decades that resulted in appraisal of zoharic stories themselves. Nowadays, the author speaks to us through the narrative as well. The zoharic stories are no longer considered to be just a framework. The main topic of the analyzed narrative is a theurgy of prayer, uttered by little son of rabbi Yosi of Peki'in. The prayer leads to upheaval in the higher worlds and results in resurrection of rabbi Yosi. The translated commentary is to be found in *Sefer Emek ha-Melekh* by rabbi Naphtali Hertz Bacharach. The author describes the realization of G-d's Mercy on the basis of interference among the *partzufim Arikh Anpin* and *Ze'ir Anpin*. Rabbi Bacharach's approach is considered a “lurianization” of zoharic text.

The Conclusion summarizes the achieved results. From the language point of view, two phenomena are regarded as determining, namely the case of gender disagreement and substantives of *yud vav form* e.g. *rechimu*, *temiru*, *dechilu* etc. The mysticism is a return to the mythological world view, as Scholem asserted, i.e. an anachronism. The mythological world view is presented by anachronistic language forms as well. Using the substantives of *yud vav form*, the author returns to old Semitic nominative. The sources of zoharic Aramaic are broader than Scholem suggested. The author made use of *Targum Jonathan* as well. With the exception of *Zohar* 2:42a-43a (*Raya Mehemna*) and homily adjacent to the narrative in *Zohar* 3:204b-205b, the author succeeded to imitate the Aramaic of *Targum Onkelos*, and the language makes an impression of authenticity. On the other hand, the language of *Raya Mehemna* is regarded a mystical slang. The diachronic approach shows the polyvalent zoharic symbolism, the core of its success, i.e. a driving momentum of mystical creativity.

Anotace

Cílem mé disertační práce je analýza vybraných pasáží knihy *Zohar*. Zvolené texty jsou analyzovány z hlediska synchronního a diachronního. Synchronní

přístup spočívá v důkladném gramatickém rozboru všech aramejských výrazových prostředků vybraných úryvků, jehož výsledkem je překlad do češtiny, který zároveň reflektuje i nejrůznější výkladové varianty. Diachronní přístup spočívá v zahrnutí českého překladu důležitých rabínských komentářů a ve zpracování vědecké diskuze o pojednávaných tématech. Má práce se též zabývá povahou jazyka knihy *Zohar* a identifikací literárních zdrojů dialektu zoharické aramejštiny. Vědeckou otázkou je míra úspěšnosti snahy rabi Moše de-Leo'na imitovat aramejštinu *Targumu Onkelos*.

Annotation

The objective of my dissertation is an analysis of selected passages from the Book of *Zohar*. The selected texts are analyzed from the synchronic and diachronic point of view. The synchronic approach consists of detailed grammatical study of all contained lexical units and its result is a Czech translation that reflects the interpretative variations as well. The diachronic approach incorporates Czech translation of important rabbinical commentaries and scientific discourse on analyzed themes. My dissertation gives a discussion of the nature of zoharic Aramaic and its literary sources. The scientific question is an evaluation of Moses de-Le'on's success rate in his endeavor to imitate the Aramaic of *Targum Onkelos*.

Klíčová slova: judaismus, židovská mystika, kabala, Zohar, aramejšтина

Keywords: Judaism, Jewish mysticism, Kabbalah, Zohar, Aramaic